

פרשת בשלח תשפ"ד

כתבי תלמידים לא מוגה

שיחת מורינו המשגיח הגה"צ ר' דוד מנחם שניידר שליט"א

המופת הגדול בניסי יצי"מ

כידוע, בעל הגדה של פסח מונה את מספרי המכות, במצרים ועל הים. אלו מספרים גדולים, עד שעל הים לקו מאתים וחמישים מכות. כפי הנראה גם במספר גדול זה, יש מכות גדולות שלא נכללו.

הדברים נשמעים סתומים אך ברמב"ן על הפסוק (שמות יד, ד) "וחזקתי את לב פרעה ורדף אחריהם" מבאר, "ועל כן הוצרך לומר כי הוא יחזק את לבו לרדוף אחריהם" - הרי פרעה פחד ואמר "כולנו מתים, הקב"ה חיזק את לבו לרדוף אחרי בני ישראל - "ולמטה (שמות יד, יז) אמר פעם אחרת "הנני מחזק את לב מצרים ויבאו אחריהם" - המצרים עברו עשר מכות נוראות, ראו שהקב"ה מנהיג את העולם, דואג לכלל ישראל. ולכן המצרים שלחו אותם מארצם.

"כי בראותם שנקרע הים לפני בני ישראל והם הולכים ביבשה בתוכו, איך ימלאם לבם לבא אחריהם להרע להם, ואין בכל המופתים כפלא הזה" - הרי הם בעלי בחירה, מרצונם לא היו נכנסים לים, הם מבינים שהים נקרע רק לכלל ישראל שהיו בדרגת "ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים" (מכילתא דרבי ישמעאל בשלח, מסכתא דשירה, ג) לכן נקרע להם הים. הקב"ה חיזק את לב המצרים בהשגחה מיוחדת, כי בדרך הטבע - "וזה באמת שגוען להם" - הרמב"ן מתבטא בחריפות, להיכנס לים זהו שגוען, עצם כניסת המצרים לים זהו פלא ופלא, "אין בכל המופתים כפלא הזה!" המכה שבה הקב"ה חיזק את לב המצרים להיכנס לים, היא מופת נוסף כל מאתים וחמישים המכות שלקו המצרים בים. ומכה זו "אין בכל המופתים כפלא הזה!" - "אבל סיכל עצתם וחיזק את לבם ליכנס בים".

קטני אמנה היו

ומאידך, בגמרא בפסחים (דף קיח:) דורשת, "אמר רב הונא, ישראל שבאותו הדור מקטני אמנה היו, וכדדרש רבה בר מרי: מאי דכתיב (תהילים קו, ז) "וימרו על ים סוף" - בפסוק נראה חריף יותר, הם לא היו רק קטני אמנה אלא היו ממרים - "מלמד שהמרו ישראל באותה שעה ואמרו: כשם שאנו עולין מצד אחד, כך מצריים עולים מצד אחר" - כלל ישראל חששו כשם הקב"ה עושה לנו פלא כזה, קריעת ים סוף, כך הוא עשה למצרים - "אמר לו הקב"ה לשר של ים: פלוט אותן ליבשה".

הדברים מופלאים. הרמב"ן קובע, "אין בכל המופתים כנס הזה", לחשוב בשכל האנושי שהים יקרע זהו שגוען. אין לזה מהלך טבעי כלל. כיצד כלל ישראל היו קטני אמנה וחששו שקריעת ים סוף תהיה גם למצרים עד כדי שהקב"ה היה צריך לצוות לשר של ים לפלוט את המצרים ליבשה. היאך היה להם אפילו הו"א שהקב"ה יעשה למצרים מופת כקריעת ים סוף?

עוד יש להקשות. כידוע רש"י (שמות טו, ב) מבאר את הפסוק "זה קלי ואנוהו", "בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע, ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים". ודאי שאין כוונת רש"י כפשוטו, שהראו על הקב"ה באצבע. דהרי אצבע היא מחושי הגוף, לקב"ה אין גוף, א"א לראותו. זה כמשל ודוגמא בלבד לדרגתם. דרגתם הייתה "ראתה שפחה על ים מה שלא ראו נביאים", דרגה מופלאה מאוד מאוד. וכי על אנשים בדרגה כזו אפשר להגיד שחששו שהמצרים יצאו מהצד השני?

קלטו בנפשם את דרגת קריעת ים סוף

וביותר. חושבים שדרגת "זה קלי ואנוהו", הייתה דרגה לשעתו, היה גילוי מיוחד שזכו לזה. אולם ברמב"ם מפורש לא כך. יש רמב"ם שאינו מפורסם בשמונה פרקים - הקדמתו לפירוש המשניות במסכת אבות. שם הרמב"ם מאריך ביסודות רבים, ובהם בביאור בחטא מי מריבה בסוף ארבעים שנה במדבר בו נגזר על משה רבינו שלא ייכנס לארץ. איננו מבינים כ"כ מה היה החטא, אך מפורש בפסוק שמשה רבינו נתבע על זה. "אשר מריתם פי" (דברים לב, נא).

הרמב"ם לומד שמשה רבינו גילה משהו דק מן הדק של כעס והקב"ה לא ציווה לכעוס, וזהו חטא מי מריבה, ובלשונו (שמונה פרקים, ד), "אבל אמרו בעניין "מריתם פי" הוא כמו שאבאר, והוא שלא היה מדבר עם סכלים ולא עם מי שאין לו מעלה, אבל עם אנשים שהקטנה שבנשיהם היתה כיחזקאל בן בוזי, כמו שזכרוהו חכמים - בקריעת ים סוף, "ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים", דרגה זו לא הייתה לשעתו, היא נקלטה בכלל ישראל עד סוף ארבעים שנה במדבר - "וכל מה שיאמר או יעשה יבחנוהו" - הם היו אנשים גדולים שבחנו היטיב את מעשיו של משה רבינו - "וכאשר ראוהו שכעס אמרו שהוא עליו השלום שמא אין עליו פחיתות מידה, ולולא שהיה יודע שה' יתברך כעס עלינו בבקשת המים ושאנחנו הכעסנוהו יתברך לא היה כועס, ואנחנו לא מצינו שה' יתברך כעס בדברו אליו בזה העניין" - היה כאן חטא דן מן הדק של חילול ה' שאיננו משיגים.

למדנו ברמב"ם, בקריעת ים סוף כלל ישראל קלט את דרגת "זה קלי ואנוהו" עד סוף ארבעים שנה במדבר. על אנשים כ"כ גדולים ניתן לומר דכאשר ראו נס ש"אין בכל המופתים כפלא הזה", יחששו שגם למצרים יהיה כזה נס?! וביותר, עליהם אומרת הגמרא שהיו קטני אמנה?! עליהם הפסוק אומר שהמרו על ים סוף?! כיצד זה מסתדר עם דרגתם המופלאה?! זהו דבר פלא!

קושי איבוד שיקול הדעת

אין בידינו להסביר דבר כזה, אך נבאר מה שנוכל להתלמד בזה במדה מסוימת. זהו יסוד גדול שנוגע לנו וישפיע עלינו. צריך לדעת, כשאדם נמצא במצב שהוא נרדף הוא מסוגל לאבד את ישוב דעתו. כשמאבדים את ישוב הדעת אובדת השליטה העצמית. האדם נמצא בסכנה שמעשיו אינם כפי דרגתו, הוא יכול להגיע למצבים שאינם בדרגתו.

ומעתה, אכן המצרים שרואים שהקב"ה עושה לעם ישראל עשר מכות, קורע להם את הים, יחשבו שהים נקרע גם עבורם זה שגעון. אך נרדף שמאבד את שיקול הדעת יכול לחשוש אף ממצבי קיצון שלחשוש עליהם זהו שגעון. אומרת הגמרא בפסחים, אף שדרגת כלל ישראל הייתה גבוהה, קטנה שבהם ראתה נבואה יותר מיחזקאל בן בוזי. אך אם היו בדרגה יותר גבוהה באמונה, לא היו מאבדים את ישוב הדעת ולא היו חוששים שהמצרים ירדפו אחריהם.

התיקון לכעס

דור המדבר אינם בהשגתינו, אולם אביא דוגמא שכיחה לזה לצערנו, שאנו יכולים להתלמד ממנה. איתא בחז"ל (שבת דף קה:), כל הכועס כעובד עבודה זרה. מבארים בזה, כעס מגיע מתוך גאווה, וכיון שהמתגאה כעובד עבודה זרה לעצמו "כאילו בנה במה" (סוטה דף ד:), אף הכועס כעובד עבודה זרה. אך לדברינו, הכועס מאבד את ישוב דעתו, רואים בחוש שהכועס אומר דברים שלא היה אומר בלא כעס, הפסוק (איוב יח, ד) מגדיר את מצבו "טרף נפשו באפו", בכעסו הוא טומן ומגרש את נשמתו הטהורה, ותחתיה מכניס את הסטי"א, הוא הופך את עצמו לעבודה זרה.

העצה לאדם שנכשל חלילה בכעס הוא לימוד המוסר. רבי ישראל סלנטר שוזר לכל אורך ספרו, אחד התועליות הגדולות בלימוד המוסר הוא לחזק את אמונה ובזה להשיב את ישוב הדעת. דור המדבר אינו בדרגתנו ומצבנו, אך בדרגתם היה להם חסרון באמונה ובכך גרמו שאבד להם ישוב הדעת. מי שיחזק אצלו את האמונה, אף תתיישב דעתו עליו.

בחובת הלבבות (ד, א) מגדיר מהו בטחון, "מנוחת נפש הבוטח ושיהיה לבו סמוך על מי שבטח עליו". היודע שהקב"ה בעל הכוחות כולם, מנהיג את העולם, חי רגוע. ומוסיף בפתחה לשער הבטחון, בעל הבטחון יותר רגוע מבעל האלכימיה בעשרה דברים. בזמנם היה מקצוע שנקרא "אלכימיה", ידעו להפוך נחושת לזהב, זהו סוד שלא כולם יודעים, יודע רז זה יכלו להיות עשירי העולם. בעל הבטחון רגוע יותר ממנו עשרת המונים. בעל האלימיה מפחד שיגלו את סודו, יכניסו אותו לבית הסוהר. בעל הבטחון רגוע, סומך על הקב"ה שיש לו יכולת יותר מבעל האלכימיה, גם אם נגזרה עליו גזירה יכול לסייע בעדו. כך הזוכה לישוב הדעת. הוא רגוע, בוטח בקב"ה, יודע לכלכל ענייניו.

הגנב הגדול מכולם

זה קשור ללימוד המוסר. אם אדם יחשוב מה חובתו בעולמו, למה הוא בא לעולם, יבין שיש לו תפקיד, זה יכניס אותו לישוב הדעת. אדם שמאבד את ישוב הדעת הוא ביד השטן, השטן יודע להשתמש בו, השטן יעשה איתו דברים גרועים ה"י.

וביותר, השערי תשובה (ב, כו) מבאר את מאמר חז"ל (אבות א, יד) "אם אין אני לי מי לי? וכשאני לעצמי מה אני, ואם לא עכשיו אימתי". אלו מלים פשוטות שמשכנעות את האדם שיבין מה קורה איתו, רבינו יונה מאריך לבאר ואין כעת הזמן. יסוד דבריו הם "אם האדם לא עורר נפשו מה יועילוהו המוסרים", הרב דסלר (מכתב מאליהו ה, עמוד 190) היה מוסיף ומבאר, היצה"ר גנב גדול, אין גנב כמותו. הוא לא גונב כסף, הוא גונב מהאדם את עצמו, את ה"אני" שבו. האדם לא יודע מהי עצמיותו, להיכן הוא יכול להגיע. בלי האדם יגיע לעצמו אומר רבינו יונה "מה יועילוהו המוסרים". היצר הרע משכנע את האדם אינך מסוגל להצלח, ובזה מצליח חס ושלום שהאדם יאבד את ישוב דעתו, את הדעה הנכונה והישרה להעריך את עצמו ולתבוע מעצמו. להגיע למה שהוא באמת. ואכן "אם אין אני לי - מי לי".

על האדם להכיר את כליו

זהו כוחו של לימוד המוסר. לימוד המוסר יביא את האדם אל עצמו, שיכיר את עצמו, יעריך את עצמו. כאן הוא סוד ההצלחה. יש בחורים רבים שיכולים להיות מתמידים ממש ויצרם הרע גונב את ה"אני" שלהם, אומר להם אינכם מסוגלים. מספרים שהסבא מסלבודקה עמד ליד החלון והשקיף לרחוב, שאל את העומדים לצידו מה אתם רואים?

השיבו לו, אנו רואים את פלוני ואת פלוני. אמר להם הסבא, אני רואה כאן בית הקברות. האחד יכל להיות תלמיד חכם עצום, השני יכול להיות צדיק מופלג. הסבא ראה למה האנשים מסוגלים לפי הכלים שקיבלו.

האדם צריך להכיר את עצמו, להכיר את הכלים שיש לו, לדעת להשתמש בכלים שיש לו. וכך הוא לא יכשל, יגיע לישוב הדעת. כשאדם יעמוד ויחשוב קצת בישוב הדעת, אפשר להצליח בעז"ה ולהגיע לדרגות ודברים גדולים. זהו הלימוד שלנו מקריעת ים סוף. איננו בדרגתם, אך בדרגתנו עלינו ללמוד, כאו"א יתפוס את עצמו בכליו הוא. יעבוד ויעמוד בניסיונות וכך יגדל בעז"ה לגדלות בתורה וירא"ש.

ה' יעזור לנו שנזכה להבין מי הוא ה"אני" שבנו. מה כאו"א מאיתנו מסוגל לעשות, כמה צריך לדרוש מעצמו. אדם שפועל מתגדל ומתעלה, זוכה לשמחה. יהי ה' עמנו שנזכה להשקיע באמת, לעמול ולהגיע לדברים גדולים בתורה וירא"ש ובכל מילי דמיטב.